

راهبرد توسعه اقتصادی مبتنی بر میراث فرهنگی

بهروز افخمی^۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۵/۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۹/۳

چکیده

در سال‌های اخیر تفکر جهانی در مورد میراث فرهنگی تغییرات قابل توجهی داشته است. به طوری که میراث فرهنگی و منابع میراث باستان شناختی را به عنوان یک منبع اقتصادی مهم به رسمیت شناخته‌اند. در ایران اسلامی با وجود غنا و ارزش‌های بی‌بدیل میراث فرهنگی؛ راهبرد مشخصی برای بهره‌برداری اقتصادی از میراث فرهنگی مشاهده نمی‌شود. هدف این مقاله انتقاد به وضعیت موجود مبنی بر عدم استفاده از ظرفیت‌های اقتصادی عظیم میراث فرهنگی کشور در قالب اقتصاد فرهنگی و مقاومتی است. روش این تحقیق پیمایشی بوده و جامعه آماری پژوهش حاضر کلیه اساتید، دانشجویان دکتری و کارشناسی ارشد رشته باستان‌شناسی دانشگاه‌های تهران و تربیت مدرس و کارشناسان دارای تحصیلات تکمیلی سازمان مرکزی میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری کشور ایران در سال ۱۳۹۳ بودند. با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس، ۱۵۰ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند و پرسشنامه به صورت حضوری و از طریق ایمیل به آن‌ها ارسال گردید که ۱۲۰ پرسشنامه برگشت داده شد و در نهایت ۱۱۸ پرسشنامه از طریق نرم‌افزار SPSS قابل تحلیل بود. در این مقاله؛ مدیریت میراث فرهنگی، حوزه‌ی شمول میراث فرهنگی و راهکارهای توسعه اقتصادی مبتنی بر میراث فرهنگی از دیدگاه صاحب‌نظران باستان‌شناسی ایران، مطالعه شده است. یافته‌های نشان داد که متخصصان باستان‌شناسی ایران موافق با رهیافت «اقتصادی کردن میراث فرهنگی» بوده و میراث فرهنگی را یکی از مؤلفه‌های توسعه اقتصادی و کارآفرینی کشور قلمداد کرده‌اند. راهبرد بهره‌وری و بهره‌برداری اقتصادی از میراث فرهنگی در راستای راهبردهای «اقتصاد مقاومتی» مقام معظم رهبری و مصداق رویکرد استفاده از تمامی ظرفیت‌ها برای توسعه اقتصادی و متنوع سازی آن در کشور است.

واژگان کلیدی: مدیریت میراث، توسعه اقتصادی، اقتصاد فرهنگی، کارآفرینی، متخصصان باستان‌شناسی.

مقدمه

امروزه اقتصادی کردن میراث فرهنگی، برای جوامع اهمیت روزافزونی یافته است. هر چند دشواری‌های بسیاری میان توسعه اقتصادی و حفظ میراث فرهنگی وجود دارد. با وجود این، ارزش اقتصادی کالاها و خدمات مربوط به میراث فرهنگی، سیاست‌های اقتصاد فرهنگی کشورها را به‌ویژه در دو دهه گذشته بیشتر به خود معطوف کرده است. همچنان که هانسن، تراین و ونهیل (۱۹۹۸) مشخص کرده‌اند دو عامل اصلی؛ افزایش تقاضا برای بازدید از جاذبه‌های میراث و تغییر سیاست‌های دولت‌ها به‌سوی اقتصاد بازار و قطع هزینه‌های عمومی، عوامل گرانش به‌طرف اقتصاد میراث فرهنگی شده است (Andy S. Choi and another, 2010: 214). هر چند در عمل، انقطاع کامل کمک‌های مالی دولتی برای هزینه‌های حفاظت و حمایت از میراث ممکن نیست. با وجود این؛ اقتصادی کردن محوطه‌های میراث فرهنگی به پیروی از رویکردهای سازمان‌های متولی حوزه فرهنگ و میراث در جهان توانسته است ارزش‌های اقتصادی میراث فرهنگی را تبیین نماید. در اسناد بالادستی جمهوری اسلامی ایران، به‌طور مثال بند ۳ ماده ۳ از فصل اول قانون برنامه پنجم توسعه به صدور محصولات خدمات فرهنگی، صنایع دستی و میراث فرهنگی اشاره شده است (منصور، ۱۳۹۰: ۲۰)؛ اما متأسفانه با توجه به غنای میراث فرهنگی ایران اعم از ملموس (مادی) و غیرملموس (معنوی)، راهبرد مشخصی در حوزه مدیریت میراث به صورت علمی و عملی برای شناسایی راهکارهای توسعه اقتصادی مبتنی بر میراث فرهنگی وجود ندارد. در واقع این تحقیق با رویکرد انتقادی نوشته شده و در موضع مقابل تفکر سنتی در مورد میراث فرهنگی که استفاده اقتصادی از آن را به صلاح نمی‌داند، است، هدف این مقاله، تبیین راهبرد توسعه اقتصادی مبتنی بر میراث فرهنگی، گفتمان سازی و لزوم توجه به آن در سطح ملی است.

۱. پیشینه بحث

کارهای بسیار کمی در ایران در زمینه «توسعه اقتصادی مبتنی بر میراث فرهنگی» صورت گرفته است. از جمله این کارها مقاله‌ای با عنوان «توسعه اقتصاد فرهنگی از طریق کارآفرینی فرهنگی و هنری» است که توسط عبدالرحیم رحیمی و فرزانه چاوشی در فصلنامه علمی-پژوهشی، پژوهش هنر سال دوم شماره شش چاپ شده است (رحیمی و چاوشی ۱۳۹۳). «از علوم اقتصادی تا اقتصاد فرهنگی» عنوان نوشتار کوتاه و اما راهگشایی از دکتر محمدعلی مرادی است که در آذر و دی‌ماه ۱۳۹۳ در ماهنامه سوره منتشر شده است. ایشان

با بررسی مبانی نظری اقتصاد فرهنگی، توسعه این رهیافت اقتصادی را با توجه به غنای فرهنگی و تمدنی ایران بسیار راهگشا و شکل‌گیری آن را در بستر علوم فرهنگی تأکید می‌نماید (مرادی، ۱۳۹۳: ۱۰۵-۱۰۹). بهره‌وری از میراث فرهنگی و باستان‌شناسی در کشورهای اروپایی عنوان مقاله‌ی دیگری از جناب آقای دکتر الیاس صفاران است که بهره‌وری از میراث فرهنگی را در حوزه‌های مختلف اعم از تاریخی، فرهنگی، علمی و زیستی و اقتصادی بحث کرده است (صفاران، ۱۳۸۱: ۱۴۱-۱۶۱).

۲. میراث فرهنگی و حوزه‌ی شمول آن

میراث حوزه‌ی گسترده‌ای دارد و دایره شمول آن نیز بیشتر است. برای درک بهتر میراث، کنوایسیون میراث جهانی یونسکو، میراث را طبقه‌بندی کرده است. میراث در مرحله اول به میراث طبیعی و میراث فرهنگی تقسیم می‌شود. میراث طبیعی شامل تمامی چشم‌اندازهای طبیعی، عوارض زمین اعم از کوه‌ها و دریاها و ... جاذبه‌های زمین ریخت‌شناسی و ... است. تنوع میراث فرهنگی از میراث طبیعی بیشتر بوده به همین دلیل برای تبیین و تفکیک عناصر میراثی، میراث فرهنگی به دو بخش میراث فرهنگی ملموس و میراث فرهنگی ناملموس تقسیم می‌شود. میراث فرهنگی ملموس نیز به میراث فرهنگی ملموس منقول که مشتمل بر اموال (اشیاء) فرهنگی و تاریخی و هنری است و میراث فرهنگی ملموس غیرمنقول که شامل؛ محوطه‌ها، چشم‌اندازها و مناظر، سازه‌ها و ساختارها و آثار طبیعی فرهنگی و ... تقسیم می‌شود. میراث فرهنگی ناملموس شامل؛ سنت‌ها و نمودهای شفاهی، هنرهای نمایشی، عادات‌ها و رسم‌های اجتماعی، آیین‌ها و جشن‌ها، دانش‌ها و عادات‌ها و رسم‌های مربوط به طبیعت و کیهان و مهارت در هنرهای دستی و سنتی که هرکدام از این موارد شاخه‌ها و زیرشاخه‌هایی خاص خود را دارند تقسیم می‌شود. طبقه‌بندی ارزشی و ابعاد تأثیرگذاری میراث فرهنگی می‌تواند به حوزه‌های بین‌المللی، ملی، منطقه‌ای و محلی تقسیم شود. میراث فرهنگی؛ مجموعه‌ای از ارزش‌های اجتماعی، فرهنگی، علمی، باستان‌شناختی، معماری، هنری، معنوی و مذهبی، منحصر به فرد و تجدید ناپذیر هستند که مشتمل بر میراث ملموس^۲ (مادی) و میراث غیرملموس^۳ (معنوی) است (Ahmad, 2006: 293) که مصادیق آن عبارت‌اند از؛ محوطه‌های میراث فرهنگی، شهرهای تاریخی، مکان‌های مذهبی طبیعی، میراث فرهنگی زیرآب، موزه‌ها، میراث فرهنگی منقول/اموال فرهنگی تاریخی و هنری، صنایع دستی، میراث و اسناد دیجیتال، میراث سینمایی، سنت‌های شفاهی، زبان‌ها، جشنواره‌ها، مناسک و عقاید، صدا و موسیقی، هنرهای

1. Cultural heritage

2. Tangible

3. Intangible

نمای‌شی، طب سنتی، ادبیات، سنت‌ها و شیوه‌های آشپزی، بازی‌ها و ورزش‌های سنتی (Harrison, 2011: 281-282). از نظر کنوانسیون میراث جهانی یونسکو، آثار طبیعی نیز جزئی از حوزه‌ی میراث تلقی می‌شوند و کنوانسیون در گام نخست میراث را به میراث طبیعی و فرهنگی طبقه‌بندی کرده است (Hafstein, 2012: 501; WHC, UNESCO: 2015). میراث فرهنگی هر کشور یکی از اساسی‌ترین ارکان تحکیم هویت، ایجاد خلاقیت و خودباوری ملی است. میراث هر کشوری از نظر جغرافیایی بیانگر سابقه تاریخی حیات و فعالیت اجداد انسان‌های ساکن در قلمرو آن کشور است و به عبارتی، عمق و ریشه تاریخی یک ملت را بیان می‌کند. این‌گونه آثار معرف سطح فرهنگ و تمدن، خصیصه‌های فرهنگی و الگوی زندگی مردمان ساکن در فضای جغرافیایی ادوار تاریخی گذشته هستند؛ بنابراین میراث فرهنگی از سویی پدیدآورنده هویت و از سوی دیگر تأمین‌کننده حقوق سیاسی و سرزمینی برای مردم است. میراث فرهنگی بیان‌کننده پیشینه تاریخی، تمدن و فرهنگ هر کشوری است که شکل‌گیری و به وجود آمدن آن در طی سالیان متمادی صورت گرفته است.

ایران به دلیل موقعیت و شرایط جغرافیایی و نقش ارتباطی بین فضاهای جغرافیای پیرامونی توانسته است صاحب میراث فرهنگی گسترده‌ای شود که نشانه وجود تمدن در این منطقه در ادوار تاریخی گذشته است. آثار مادی و معنوی برجای‌مانده از پیشینیان ما حاصل تلاش‌های مستمر، فنون، مهارت‌ها، ابتکارات، خلاقیت‌ها و برخوردهای اجتماعی- فرهنگی آنان بوده است. در ابداع این‌گونه آثار، گذشتگان ما از شرایط طبیعی حاکم در محل سکونت تأثیر پذیرفته‌اند و در ارتباط با آنچه محیط طبیعی در اختیار قرار داده فعالیت کرده‌اند. تنوع میراث مادی (ملموس) و معنوی (غیرملموس) ایران گویای ارزش‌هایی است که به تاریخ طولانی و پیچیده این سرزمین تعلق دارند. میراث فرهنگی ایران شامل منظری فرهنگی است که آثار معماری و یادمان‌ها، مراکز تاریخی، مجموعه بناها، موزه‌ها، آرشیوها، کتابخانه‌ها، محوطه‌های باستانی، غارهای اولیه، مناظر فرهنگی، پارک‌ها و باغ‌های تاریخی، سنت‌های شفاهی، آداب اجتماعی، دانش سنتی، صنایع دستی، فضاهای فرهنگی و .. و اموال فرهنگی، تاریخی و هنری جزو مصادیق آن به‌شمار می‌روند.

از کشور ایران تاکنون ۱۹ اثر فرهنگی در میراث جهانی یونسکو به ثبت رسیده است. چغازنبیل، تخت جمشید، میدان نقش جهان اصفهان نخستین مکان‌هایی هستند که در سال ۱۹۷۹ میلادی در فهرست میراث جهانی به ثبت رسیدند. در پی ثبت این سه اثر، ۱۴ اثر دیگر شامل تخت سلیمان (۲۰۰۳)، بم و فضای فرهنگی آن (۲۰۰۴)، پاسارگاد (۲۰۰۴)، گنبد سلطانیه (۲۰۰۵)، سنگ نبسته بیستون (۲۰۰۶)، مجموعه کلیساهای آذربایجان (۲۰۰۸)، سازه‌های آبی شوشتر (۲۰۰۹)، مجموعه تاریخی بازار تبریز (۲۰۱۰)، آرامگاه شیخ

صفی‌الدین اردبیلی (۲۰۱۰)، باغ ایرانی (۲۰۱۱)، مسجد جامع اصفهان (۲۰۱۲)، برج گنبد قابوس (۲۰۱۲)، کاخ گلستان تهران (۲۰۱۳)، شهر سوخته (۲۰۱۴)، شوش (۲۰۱۵) و روستای تاریخی میمند کرمان (۲۰۱۵) به فهرست میراث جهانی اضافه شدند. مکان‌های تاریخی و محوطه‌های زیر نیز برای ثبت در میراث جهانی یونسکو از سوی ایران پیشنهاد شده است که عبارت‌اند از: قصر شیرین (۱۹۹۷ و ۲۰۰۷)، مجموعه شهرهای ساسانی؛ بی شاپور، فیروزآباد و سروستان (۱۹۹۷ و ۲۰۰۷)، نقش رجب و نقش رستم (۱۹۹۷)، تپه سلیک (۱۹۹۷ و ۲۰۰۷)، محور تاریخی اصفهان (۲۰۰۷)، طاق بستان (۲۰۰۷)، کوه خواجه (۲۰۰۷)، کنگاور (۲۰۰۷)، ساختار تاریخی یزد (۲۰۰۷)، شهر تاریخی میبد (۲۰۰۷)، بندر سیراف (۲۰۰۷)، بازار قیصریه لار (۲۰۰۷)، بسطام و خرقان (۲۰۰۷)، بافت تاریخی دامغان (۲۰۰۷)، نمای فرهنگی و طبیعی رامسر (۲۰۰۷)، مسجد کبود (۲۰۰۷)، چشم‌انداز فرهنگی توس (۲۰۰۷)، شهر تاریخی ماسوله (۲۰۰۷)، ایزدخواست (۲۰۰۷)، الموت (۲۰۰۷)، فئات گناباد (۲۰۰۷)، زوزن (۲۰۰۷)، دره خرم‌آباد (۲۰۰۷)، جیرفت (۲۰۰۷)، محور تاریخی سلجوقیان و غزنویان خراسان (۲۰۰۷)، چشم‌انداز فرهنگی کردستان (۲۰۰۷)، جاده ابریشم (۲۰۰۸)، چشم‌انداز فرهنگی و طبیعی ایذه (۲۰۰۸)، مجموعه تاریخی زندیه کرمان (۲۰۰۸)، ساختار تاریخی - فرهنگی کرمان (۲۰۰۸)، هگمتانه (۲۰۰۸)، مجموعه پل‌های تاریخی لرستان (۲۰۰۸) (Unesco. Whc, tentative list, 2016).

علاوه بر موارد بالا، هزاران محوطه باستان‌شناسی به‌جامانده از دوره‌های مختلف، ده‌ها شهر زنده و فعال با بافت تاریخی ارزشمند، هزاران بنا و مجموعه تاریخی واجد ارزش‌های نفیس فرهنگی - تاریخی و صدها هزار قطعه اثر منقول تاریخی موجود در موزه‌ها، هنرهای اصل سنتی باریشه‌های چند صد ساله در تاریخ و فرهنگ این ملت و جامعه‌ای با آداب و سنن منحصر به فرد، یادگارهای گران‌قدر تمدن و فرهنگ غنی، اصیل و بی‌نظیر ایران است. این سرمایه عظیم معنوی و فرهنگی که بنیان‌تیین، تحکیم و اقتدار فرهنگ ملی و اسلامی است تنها با رویکرد و راهبرد اقتصادی مبتنی بر آن می‌تواند به شکلی پایدار برای نسل حال و آینده حفاظت و بهر برداری شود. بهره‌مندی از آن برای ساختن حال و حفاظت از آن به‌منظور انتقال آن به نسل آینده، وظیفه و حق تمام آحاد جامعه است (صمدی، ۱۳۸۳: ۱۱-۱۲).

۳. مدیریت میراث فرهنگی

مدیریت میراث فرهنگی که معمولاً در ادبیات انگلیسی آمریکایی مدیریت منابع فرهنگی^۲ نامیده می شود؛ دانشی است که به فرایند تصمیم گیری و توازن نیازهای مردم در برابر حفاظت و بهره برداری از میراث فرهنگی و باستان شناختی از جمله؛ بناهای تاریخی، محوطه های باستان شناختی، محوطه های مقدس، اسناد تاریخی و اموال منقول فرهنگی و تاریخی و هنری می پردازد. این دانش مجموعه ی تئوری و عمل را در بافت اجتماعی و قانونی بررسی کرده و رهیافت های نوینی را در ارتباط با چگونگی حفاظت، مدیریت و بهره برداری و کاربردی نمودن میراث در هر دو حوزه ملموس (مادی)، ناملموس (معنوی) و منقول و غیرمنقول^۳ ارائه می کند (Hardesty, 2008: 1067; Green, 2001: 424). موضوعات مهم دانش مدیریت میراث فرهنگی از قبیل؛ «مدیریت سایت»^۴، «حفاظت پایدار»^۵، تفسیر^۶ و ارائه محوطه باستان شناختی، بازاریابی و اقتصادی کردن میراث فرهنگی، مشارکت دادن مردم و سایر گروه های علاقه مند در محوطه های میراث از اواخر دهه ی ۱۹۹۰ میلادی شروع شد. از سال ۱۹۹۲ ایده ی پایداری در توسعه یک بحث قابل توجه در سیاست های جهانی بود. اجلاس سازمان ملل درباره ی محیط زیست و توسعه در ریودوژانیرو^۷ اصول توسعه پایدار را تصویب کرد، در دستور جلسه ی ۲۱ قید شد که «کیفیت محیط زیست و رشد اقتصادی باید به صورت هماهنگ استراتژی های توسعه مناسب پایدار را رعایت کنند» از آن زمان بعد و در ادامه سیاست های زیست محیطی، پایداری در منبع فرهنگی و تاریخی نیز بکار گرفته شد. کمک به حفظ و پایداری میراث از طریق تفکر مدیریت و تغییر مسئولیت محیط تاریخی و فرایند های اجتماعی فرهنگی به وجود آمد. تغییر تمرکز به جهت درک و مشاهده و ارزش گذاری موجب پیدایش دینامیک و پویایی فرآیندهای حفاظت شد که مشارکت مردمی، گفتگو و اجماع عمومی و فهم از سنت های مرتبط، معنی خلق و پیدایش و استفاده؛ اعم از اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و بازآفرینی از میراث را به دنبال داشت (Blake walter, 2009: 27). میراث فرهنگی ایران به عنوان معتبرترین نمادهای به جامانده از گذشتگان و تمدن های از میان رفته این سرزمین با وجود داشتن ارزش و اهمیت بسیار برای جامعه، در معرض تهدیدها و چالش های گوناگونی است. چه بسا میراثی که بر اثر گذر زمان و وقوع حوادث مختلف، امروزه هیچ اثری از آن ها باقی نمانده است. بدین ترتیب دور از تصور نخواهد بود که در آینده ای دور یا نزدیک، برخی از میراث فرهنگی، بدون تدبیر لازم در خصوص حفظ و مدیریت آن ها از وضعیت کنونی خارج و

1. Cultural Heritage Management(CHM)	2. Cultural Resources Management(CRM)
3. Movable & Immovable	4. Site Management
5. Sustainable Conservation	6. Interpretation
	7. RiodeJaneiro

یا بر اثر عوامل مخرب نبود و به باد فراموشی سپرده شوند. کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه با دشواری‌های موجود در حفاظت از میراث فرهنگی می‌کوشند. چالش‌های متعددی در این مناطق وجود دارد که اغلب منع از نیل به اهداف حفاظت می‌شود (تیموئی و نیاوپان، ۱۳۹۰: ۴۰). مشهودترین چالش کشورهای در حال توسعه از حیث حفاظت و نگهداری میراث فرهنگی، فقدان فراگیر بودجه است (Zhang, 1992: 14). این مشکل چنان جدی و شدید است که عوامل دولتی مسئول نظارت بر میراث را به ستوه آورده و بسیاری از تلاش‌های آن‌ها را برای حفاظت و نگهداری بی‌ثمر گذاشته است (Henson, 1989: 114). بودجه ناکافی به عوامل دولتی امکان استخدام کارکنان آموزش‌دیده (Ribeiro, 1990: 341) و نگهداران کافی جهت حراست اموال تاریخی از دست قاچاقچیان و مخربان میراث فرهنگی را نمی‌دهد (Rasamuel, 1989: 132). نگهداری از میراث فرهنگی بسیار پرهزینه است بسیاری از جوامع توانایی تأمین بودجه لازم برای پاسداری از میراث فرهنگی خود را ندارند (Zhang, 1992: 14). کم‌توجهی به توزیع فضایی مناسب بودجه حفاظت از میراث فرهنگی، این چالش را حادتر می‌کند؛ به‌گونه‌ای که میراث فرهنگی مناطق روستایی و جوامع کوچک نادیده گرفته می‌شود (تیموئی و نیاوپان، ۱۳۹۰: ۴۱). میراث فرهنگی کشورمان نیز با چنین چالشی مواجه است.

۳-۱. ارزش‌های میراث فرهنگی

یکی از کلیدی‌ترین موضوعات در مباحث مربوط به میراث فرهنگی موضوع «ارزش» است؛ چراکه تمام آنچه ما در رابطه با میراث فرهنگی انجام می‌دهیم اعم از شناسایی، حفاظت و معرفی همه به خاطر ارزش‌هایی است که در میراث فرهنگی نهفته است (حجت، ۱۳۸۰: ۹۵). انتخاب هدف‌های خاص چگونگی مواجهه و میزان دخالت در میراث فرهنگی اعم از منقول و غیرمنقول مستقیماً بستگی به ارزش‌هایی دارد که توسط جامعه به میراث فرهنگی داده شده است (فیلدن و یوکیلتو، ۱۳۸۸: ۱۷). ارزش‌های میراث فرهنگی با تغییر شرایط در یک جامعه و با انتقال از جامعه‌ای به جامعه‌ای دیگر تغییر می‌یابند؛ برخی ارزش‌ها مربوط به جنبه‌های ذاتی اثر و برخی دیگر نیز وابسته به موقعیت و چگونگی ارتباط آن اثر با محیط اطرافش است (حجت، ۱۳۸۰: ۹۵). توجه ارزش‌های میراث فرهنگی برای جامعه میزبان، تضمین حفاظت از آن برای نسل‌های حال و آینده است. به همین دلیل، سیاست‌گذاران حوزه‌ی میراث فرهنگی ممکن است با این پرسش‌ها از طرف مردم مواجه شوند؛ «چرا ما نیازمند حفظ میراث فرهنگی هستیم؟» یا «ارزش‌های مترتب بر میراث با ستان شناختی کدام‌اند؟» این

موارد، پرسش‌های سختی برای ارائه جواب هستند. در واقع جواب آن‌ها مبتنی بر ارزش‌های میراث فرهنگی برای اعضاء یک جامعه می‌باشند. منشورهای جهانی از جمله منشور بورا استرالیا و منشورهای جدید دیگر بارقه امیدی را در این خصوص آفریده‌اند که بر اساس آن مدیران اجازه خواهند یافت با تنوع نگهداری از آثار، فواید ملموس و غیرملموس، استفاده و بهره‌برداری عقلایی و استراتژیک از منابع انجام دهند (Blake Walter, 2007: 31). مدیریت میراث بر اساس ارزش‌ها و کل‌نگری به این نگرش رسیده‌اند که ظرفیت‌های بالقوه‌ی میراث شکاف مابین آن چیزی که هست و آن چیزی که باید باشد را افزایش داده است (Han, 2001: 18; Betacchini & Saccone, 2012: 328). بر مبنای همین نگرش «کل‌نگر»^۲ ارزش‌های مترتب بر میراث فرهنگی عبارت‌اند از: ارزش‌های فرهنگی^۳، ارزش‌های آموزشی و دانشگاهی^۴، ارزش‌های تفریحی^۵، ارزش‌های نمادین^۶، ارزش‌های هویتی^۷، ارزش‌های اطلاعی^۸، ارزش‌های زیبایی‌شناسی^۹، ارزش‌های اقتصادی^{۱۰} (Loulanski, 2006: 214).

۲-۳. ارزش اقتصادی میراث فرهنگی

میراث نه تنها به مثابه یک واقعیت عینی، بلکه یک ساختار اجتماعی و فرهنگی است که ذاتاً دارای ارزش اقتصادی است. در سال‌های اخیر بیشتر کشورها، میراث فرهنگی و منابع میراث باستان‌شناختی را به عنوان یک منبع اقتصادی در اقتصاد خرد و در اقتصاد کلان به رسمیت شناخته‌اند (Mazzanti, 2003: 549). میراث فرهنگی و محوطه‌های میراث می‌توانند دو نوع ارزش را به صورت گسترده‌ای تولید کنند: ارزش بازار^{۱۱} که تعیین قیمت را بازار مشخص می‌کند و ارزش غیر بازار^{۱۲} که قابل ارائه و فروش نیستند. به این ارزش‌ها، ارزش مادی و ارزش فرهنگی نیز اطلاق می‌شود (Snowball & Courtney, 2010: 456). همچنین این ارزش‌ها مستقل نبوده و به همدیگر وابسته هستند. اگر موجودیت و بعد فیزیکی میراث حفظ و توسعه پیدا نکند. خدمات و ارزش‌های مترتب بر آن نیز محدود خواهد بود. میراث در واقع قلب ارزش‌های فرهنگی است و پیوند عمیق با سرمایه‌های فرهنگی دارد. این سرمایه‌ی فرهنگی بخشی از ثروت یک ملت و نسل‌های آینده‌ی آن به شمار

1. Australia's Burra Charter	2. Holistic Approach	3. Cultural values
4. Educational and academic values		5. Recreational values
6. Symbolic Values	7. National unity and Identity Values	
8. Informational Values	9. Aesthetic Values	10. Economic Values
11. Market Value	12. Non- Market Value	

می‌رود؛ بنابراین یک محوطه‌ی میراث فرهنگی و باستانی نه تنها ارزش اقتصادی در قالب ارزش بازار و به‌عنوان مثال درآمد حاصل از گردشگری را دارد بلکه ارزش‌های فرهنگی و معنوی آن نیز غیرقابل اغماض است (Snowball & Courtney, 2010:457). رهیافت اقتصادی ارزش میراث فرهنگی حداقل از دو زاویه مختلف قابل بررسی است؛ نخست اینکه اقتصاددانان سعی می‌کنند ارزش اقتصادی جنبه‌های مختلف فرهنگی را ارزیابی کنند همانند؛ موزه‌ها و سایت موزه‌ها، پارک‌های باستان شناختی^۲، محوطه‌های باستان شناختی و ... در واقع، موارد فوق مراکز نگهداری مستندات و اشیاء میراث فرهنگی هستند که در بازار معمولی خرید و فروش نمی‌شوند. به‌عبارت دیگر هیچ مغازه یا فروشگاه‌گاهی بر آن‌ها نمی‌تواند قیمت تعیین کند و اگر یک مرکز تعیین قیمت هم وجود داشته باشد نمی‌تواند قیمت گذاری درستی را انجام دهد. چراکه ارزش اجتماعی آن‌ها را نادیده می‌گیرد. اگر کالاها و یا اشیاء فرهنگی را به‌عنوان یک کالای عمومی تلقی کنیم، تأثیرات بیرونی آن را لحاظ نکرده‌ایم. اقتصاددانان با استفاده از نظرسنجی و یا روش‌های دیگر، تمایل مردم به پرداخت هزینه برای رویدادهای فرهنگی، آثار تاریخی و یادمانی را ارزیابی می‌کنند. رهیافت دیگر، برای اقتصاددانان طرح این پرسش هست که سرمایه‌گذاری در حوزه‌ی فرهنگ، چه اثرات مثبتی برای اقتصاد محلی (اعم از شغل و درآمد) از جمله برگزاری جشنواره‌ها، احیاء و ارتقاء خانه‌های قدیمی و احداث و ایجاد سفره‌خانه‌ها و ... دارد؟ مشکل اینجا است که نمی‌توان «ارزش واقعی» فرهنگ را برآورد کرد، اما می‌توان برآیندهای بالقوه‌ی آن را در اقتصاد محلی ارزیابی کرد. این موارد در واقع تأثیرات بعدی و مترتب بر فرهنگ و به‌ویژه میراث فرهنگی است (Bowitz and Ibenholt, 2009:2). بسیاری از مطالعات، اثرات اقتصاد فرهنگی در اقتصاد منطقه‌ای را نشان داده‌اند. هم وضعیت درآمدهای تولید شده و هم اثرات اشتغال به‌صورت اغراق آمیزی بحث شده است. به‌عنوان مثال مقالای درباره‌ی سیاست میراث فرهنگی در کشور نروژ^۳ ادعا کرده است که «هر کرون^۴ سرمایه‌گذاری در حوزه‌ی فرهنگ، ده کرون را می‌تواند عاید جامعه کرده و به آن برگرداند» هرچند که این موضوع اغراق آمیز است، اما مطالعات دقیق‌تر، ارزیابی واقع‌بینانه‌تری از اثرات اقتصادی منطقه‌ای در سرمایه‌گذاری بر روی میراث فرهنگی را نشان داده‌اند. اثرات آن‌ها نسبت به اقتصادی محلی ارزیابی شده و بزرگی آن‌ها را اغلب نشان می‌دهد. ارزش افزوده و یا درآمد بیشتر و یا افراد شاغل متغیرهای ملموس آن به شمار می‌آید. مواردی چون حمل و نقل، تهیه مواد غذایی و ... بخشی از اثرات غیر مستقیم سرمایه‌گذاری در حوزه‌ی میراث فرهنگی به شمار می‌آیند

1. Site-Museum

2. Archaeological Parks

3. Norwegian

4. Krone

(Bowitz and Ibenholt, 2009:3). ارزش اقتصادی میراث فرهنگی عمدتاً در زیرمجموعه اقتصاد فرهنگی^۱ ارزیابی می‌شود. اقتصاد فرهنگی شامل حوزه‌ی وسیعی است؛ اجرای برنامه‌های فرهنگی (کنسرت، تئاتر و...)، صنایع فرهنگی (چاپ، تلویزیون، سینما و...)، موزه‌ها، گالری‌های هنری، جشنواره‌ها، نمایشگاه‌ها، هنرهای بصری (نقاشی، مجسمه‌سازی و...) و درنهایت میراث فرهنگی مصنوع را شامل می‌شود (Grodach, 2012:5)؛ که از اواخر دهه ۱۹۶۰ میلادی در ایالات متحده آمریکا شروع شده است. نخستین پژوهش در زمینه اقتصاد میراث فرهنگی به سال ۸۴ — ۱۹۸۳ میلادی برمی‌گردد که تأثیرات اقتصادی بر روی حفاظت و بازسازی را مشخص نمود (Josephine Doran & Fredrick littrell, 2013: 263; ICOMOS, 1998:3-4). امروزه ارزش میراث از منظر اقتصاد فرهنگی بسیار برجسته و بنیادی است. به همین جهت، حوزه‌ی جغرافیای پول و درآمد از دهه‌ی ۱۹۹۰ میلادی به بعد تغییر یافته است. این حوزه همواره منتقدانی داشته است. برخی منتقدان پیشنهاد کرده‌اند که با تأکید بر استفاده از تئوری اقتصادی به وسیله‌ی فعالان بشر در بازارهای مالی، رهیافت و روش‌های اقتصاد فرهنگی در خدمت تقویت مجموعه‌ها و تجسم بخشیدن به حوزه‌ی فرهنگ به محاسبات عقلایی و منطقی بوده و به بیان دیگر در خدمت اقتصاد نوکلاسیک^۲ است و شروع به بی‌اهمیت جلوه دادن میراث فرهنگی و دادن ماهیت سیاسی به آن پرداخته‌اند (Hall, 2010: 238).

۳-۳. کارآفرینی

کارآفرینی به‌عنوان یک نیروی بسیار مهم برای توسعه اقتصادی منطقه‌ای تصدیق شده است (wyrwich, 2012: 424). تحقق کارآفرینی پایدار در حوزه‌ی میراث، نیازمند بررسی نقش عمل کارآفرینی به‌عنوان یک مکانیسمی برای حفاظت پایدار میراث فرهنگی است (Shepherd & Patzelt, 2011:139). کارآفرینی در حوزه‌ی میراث فرهنگی برای تعامل و توسعه میان فرهنگ و اقتصاد به‌طور وسیعی برای بهبود وضعیت اجتماعی و اقتصادی جوامع امری مسلم و اجتناب‌ناپذیر است (Ozdemir, 2009:73). در نوامبر ۲۰۱۳ میلادی سازمان یونسکو با راه‌اندازی یک همایش بین‌المللی به نقش کارآفرینی برای تحرک در حوزه میراث و حفاظت از آن تأکید کرد. مقاله‌های مختلف در این همایش به ارتباط کارآفرینی و ساختارهای میراث پرداخته‌اند (Pfeilstetter, 2015:118). کارآفرینی مبتنی بر میراث فرهنگی و در پیش گرفتن استراتژی‌های کارآفرینی از میراث فرهنگی می‌تواند بخش خصوصی را به فعالیت در این زمینه ترغیب نماید. با عملیاتی

نمودن این راهبرد، بخش خصوصی و غیرانتفاعی مشارکت فعال‌تری در حفاظت و مدیریت منابع و بهره‌برداری از میراث بر مبنای پایداری میراث خواهند داشت. عدم مشارکت بخش خصوص در حوزه‌ی میراث فرهنگی ایران، غفلت از محوطه‌های میراث را موجب شده و درنهایت منجر به نابودی و تخریب شده است. در این صورت، همه‌ی جامعه بخشی از حافظه و دانش پایه‌ای خود را از دست می‌دهد. آشکار است علاوه بر عدم بهره‌برداری‌های اقتصادی از میراث فرهنگی؛ ناکارآمدی دولت در اجرای قوانین برای محافظت از محوطه‌های بی‌شمار میراث و همچنین فقدان آگاهی عمومی از ارزش میراث، تاراج و نابودی میراث فرهنگی را موجب شده است. کارآفرینی در حوزه‌ی میراث، موجب افزایش آگاهی‌های عمومی و ارتقاء دانش مردم از ریشه‌ها و حافظه‌ی فرهنگی با طعم شیرین اقتصادی خواهد بود (Miller & Pitaluga, 2008:64).

۳-۴. بازاریابی

هدف بازاریابی میراث برآورد نیازها و انتظارات مشتریان با فروش محصولات به آن‌ها است. بر اساس اظهارنظر هال و مک آرتور (۱۹۹۸) کسانی که در رابطه با اصول یکپارچه مدیریت میراث پژوهش کرده‌اند، می‌بایست تنوع کاربردهای میراث را مورد ملاحظه قرار دهند. در مورد مقاصد گردشگری، میراث به‌عنوان منبع و تجارب آن، یک محصول تلقی می‌شود و گردشگران مشتریانی هستند که این تولید را می‌خرند. این رهیافت در حدود دهه‌های ۱۹۸۰ ظاهر شده و به‌عنوان حامی مالی و وسیله‌ای برای حفاظت دولت‌ها از میراث فرهنگی شده است. هزینه کردن درآمد بازدیدکنندگان یکی از مهم‌ترین منابع مالی برای نگهداری از منابع تاریخی شده است. در کشورهای مختلف به‌عنوان مثال در بریتانیا و آلمان این راهبرد آزمون شده و جواب داده است (Klimpke, 2004:9). بنابراین عرضه‌ی میراث توسعه‌یافته و تقاضا نیز به همان اندازه بیشتر شده است. در مدل‌های ارزیابی، میراث بسیار باارزش تلقی شده و به‌عنوان یک منبع اقتصادی بکار رفته است. از این منظر محافظت از محوطه‌های باستانی و تاریخی موجب گسترش گردشگری شده و گردشگری نیز حفاظت را ارتقاء داده است. میراشکلی^۲ (۱۹۹۸) کارشناس حوزه‌ی مدیریت منابع فرهنگی اظهار می‌کند: «منابع باستان‌شناختی فرصت جدید برای اشتغال را همواره به وجود می‌آورند. تولید و فروش هنرها و صنایع محلی به‌عنوان یک

1. Halland Mc Arthur

2. Myrashackley

«یادگاری» به یک منبع اقتصادی مهم تبدیل شده است» (Klimpke, 2004:10). در جدول ذیل به طور مختصر به سودها و منافع حاصل از بازاریابی میراث پرداخته می شود.

جدول ۱. منافع حاصل از بازاریابی میراث

برای بازدیدکنندگان	برای مردم محلی	برای صنعت گردشگری	برای محوطه
تجارب میراث	اشتغال در بخش گردشگری (تهیه محل خواب و تهیه خوراک، حمل و نقل، راهنمایی، فروش صنایع دستی و بهبود زیر ساختارها منطقه‌ای و ...)	بازده اقتصادی برای هتل‌ها و رستوران‌ها، صنعت هواپیمایی و تورگردانان	تهیه منابع مالی برای حفاظت

(Klimpke, 2004, p.11)

فعالیت‌های منجر به توسعه اقتصادی بر مبنای میراث باستان‌شناختی، موجب قدردانی از بقایای گذشته و فهم عمیق از سنت‌های فرهنگی و میراث باستان‌شناختی در بسیاری از کشورها شده و گردشگران را به سوی خود جذب نموده است. همچنین ایجاد فرصت‌های اشتغال و درآمدهای مالی مبتنی بر میراث فرهنگی، تلاش‌ها و کوشش‌ها در زمینه حفاظت از میراث فرهنگی را توان مضاعف بخشیده است. منابع فرهنگی و میراث باستان‌شناختی علاوه بر گردشگری میراث؛ فرصت‌های اقتصادی دیگر از جمله دوباره به جریان انداختن استفاده از مواد و مصالح ساختمانی و استفاده از طرح‌ها و عناصر و سبک‌های معماری قدیمی را به دنبال دارد. نمونه‌ی بسیار مهم از این جنبش، طراحی دوباره ساختمان قدیمی در فضاهای تجاری و مسکونی است. عناصر میراث فرهنگی و باستان‌شناختی دارای ارزش نمادین و زیبایی‌شناختی هستند که می‌توانند در توسعه اقتصاد میراث فرهنگی یک ملت مشارکت داشته باشند؛ چراکه مجموعه‌ی این ارزش‌ها می‌توانند ارزش بازاریابی، توسعه اقتصاد فرهنگی، گردشگری میراث و ... در اقتصاد داشته باشند (Han, 2001:24; Mazzanti 2003:550).

برای تعیین ارزش «دارایی عمومی» چون میراث فرهنگی، باید یک اصول راهبردی و یک تعریف منطقی منطبق بر شرایط وجود داشته باشد. هرچند بازار، ارزش تجاری کالا را مشخص می‌کند اما این موضوع حداقل برای میراث فرهنگی صادق نیست؛ چراکه ارزش‌های نهفته‌ی غیرقابل استفاده به‌صورت ناملموس در میراث فرهنگی وجود دارد (Stale and Richard, 2002: 4). از طرف دیگر، بخش اقتصاد میراث فرهنگی را باید در واقع نیاز کشورها برای تحقق بخشیدن به کنوایسیون‌های یونسکو در ارتباط با حفاظت از میراث ملموس و ناملموس ارزیابی کرد. تأثیر اقتصادی میراث فرهنگی، تمرکز سیاسی درباره‌ی میراث فرهنگی را افزایش می‌دهد. به جهت اینکه خیلی از محوطه‌های میراثی وسیله‌ای برای تحریک فعالیت‌های اقتصادی در مناطق دارای معضلات اقتصادی بوده و فی‌نفسه علاقه‌ی عموم مردم به میراث را افزایش داده است. گردشگران حوزه‌ی میراث همواره رو به افزایش بوده و تجربیات فرهنگی از بخش‌های مختلف را تقاضا می‌کنند. محوطه‌های میراث با ستان شناختی و تاریخی به‌ویژه در مراکز شهرها به‌عنوان مقاصدی در خدمت جذب گردشگران درآمدزا علاوه بر این، ابتکارات محلی از قبیل؛ جشنواره‌ها، پارک‌های تفریحی و آموزشی که خیلی سریع در حال رشد و گسترش هستند، می‌توانند به جذب گردشگر در جامعه کمک نمایند (Miller and Pitalugam, 2001: 65).

غنا و مجموع ارزش‌های بی‌بدیل میراث فرهنگی کشور می‌تواند متولیان و سیاست‌گذاران کشور ما را به سرمایه‌گذاری و بهره‌برداری اقتصادی در حوزه میراث فرهنگی سوق دهد؛ این فرایند هم‌راستا با راهبردهای «اقتصاد مقاومتی» مقام معظم رهبری و مصداق رویکرد استفاده از تمامی ظرفیت‌ها برای توسعه اقتصادی کشور است که همواره «معظم‌له» به آن تأکید داشته‌اند. پس بنابراین همکاری و تعامل میان فرهنگ و اقتصاد به‌ویژه در کشوری چون ایران با توجه به غنای فرهنگی، تنوع و تعدد بی‌شمار میراث ملموس و ناملموس و نیاز به حفاظت پایدار با توجه به شرایط اجتماعی و فرهنگی ضروری است. هرچند درک اهمیت سیاست‌گذاری اقتصاد فرهنگی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی، نیاز به فهم فرآیندهای مرتبط و تمرکز بر راهبردهای توسعه فرهنگی دارد. اهمیت موضوع پیش‌گفته در دنیای معاصر چنان است که حتی امروزه برنامه‌ریزی و توسعه شهرهایی چون تورنتو و نگزاس بر اساس اقتصاد فرهنگی و توسعه خلاق شهری استوار است (Grodach, 2012: 2).

۴. روش پژوهش

روش تحقیق حاضر از نوع پیمایشی بوده است. مبانی نظری با استفاده از شیوه‌ی کتابخانه‌ای صورت پذیرفته و از ابزار پرسشنامه برای گردآوری اطلاعات استفاده شده است. ۱۰ سؤال از کل سؤالات پرسشنامه ۳۶ سؤالی، مربوط به «حوزه‌ی اقتصادی میراث فرهنگی» بود که بر اساس مبانی نظری استخراج شده بود. روایی سؤالات بر اساس نظرات ۶ خبره انجام شده است. سؤالات اولیه حوزه‌ی اقتصادی، ۲۰ سؤال بود که پس از آزمون پایایی به ۱۰ سؤال کاهش پیدا کرد. آلفای کرون باخ بر اساس ۱۰ سؤال حوزه اقتصادی، ۰/۷۲۵ است که مورد قلیل قبول است. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل کلیه‌ی اساتید، دانشجویان دکتری و کارشناسی ارشد رشته باستان‌شناسی دانشگاه‌های تهران و تربیت مدرس و کارشناسان دارای تحصیلات تکمیلی سازمان مرکزی میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری کشور ایران در سال ۱۳۹۳ بودند (با توجه به بررسی‌های به عمل آمده تقریباً ۴۰۰ نفر). از میان جامعه‌ی آماری با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس ۱۵۰ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند و پرسشنامه به صورت حضوری و از طریق ایمیل به آن‌ها ارسال گردید که ۱۲۰ پرسشنامه برگشت داده شد و در نهایت ۱۱۸ پرسشنامه قابل تحلیل بود.

۵. یافته‌های تحقیق

در حال حاضر اقتصاد فرهنگی به عنوان یک منبع مهم درآمدی برای تأمین مالی و بودجه کشورها به شمار آمده و در این راستا میراث فرهنگی و محوطه‌های باستانی یک پتانسیل بالقوه برای توسعه اقتصاد فرهنگی به شمار می‌آیند. با وجود این، متأسفانه در کشور ما چارچوب‌های نظری و توسعه‌ای اقتصاد فرهنگی بر مبنای میراث فرهنگی تدوین و تبیین نشده است. فقدان دانش مدیریت میراث فرهنگی در سطح دانشگاهی و نبود نگرش جامع بر مبنای توسعه پایدار در حوزه‌ی میراث در سازمان‌های متولی یا دانش‌های تبیین‌کننده از جمله باستان‌شناسی به فقدان یا عدم شکل‌گیری اصولی چنین رویکرد مهمی کمک کرده است. در جدول شماره‌ی ۲ نظر متخصصان باستان‌شناسی را در حوزه اقتصادی میراث فرهنگی تحلیل و ارزیابی می‌کنیم.

جدول ۲. میانگین و انحراف استاندارد

انحراف استاندارد	میانگین	سؤالات
۰/۷۹۳۱۰	۴/۳۷۲۹	در عصر جدید، اقتصاد فرهنگی یک منبع مهم درآمدی برای تأمین مالی و بودجه کشورها به شمار می‌آید.
۰/۷۲۸۳۵	۴/۳۸۹۸	میراث فرهنگی و محوطه‌های باستانی؛ یک پتانسیل بالقوه برای توسعه اقتصاد فرهنگی است.
۰/۷۲۳۵۶	۴/۱۵۲۵	ارزش‌های برجسته میراث جهانی؛ به اقتصادی کردن آن و گسیل علاقه‌مندان در سطوح جهانی منجر می‌شود.
۰/۸۷۲۶۳	۴/۱۲۷۱	محوطه‌های میراث فرهنگی و باستان‌شناختی در صورت ثبت در فهرست «میراث جهانی» به‌مثابه یک برند جهانی تلقی شده و عمل می‌کنند.
۱/۱۵۹۸۶	۳/۶۸۶۴	نقش میراث جهانی تخت جمشید در اقتصاد میراث فرهنگی ایران بسیار برجسته است.
۰/۷۸۲۱۱	۴/۱۱۰۲	باستان‌شناسی «توسعه محور» می‌تواند در توسعه کارآفرینی و اشتغال ساکنان محلی مؤثر عمل کند.
۰/۷۱۸۱۳	۴/۱۱۶۸	سایت- موزهها؛ کارآفرینی در حوزه میراث باستان‌شناختی را ترویج و توسعه می‌دهند.
۰/۸۷۹۳۷	۳/۵۹۳۲	اعتماد ملی به میراث فرهنگی و باستان‌شناختی با «اقتصادی کردن میراث فرهنگی» گره‌خورده است.
۱/۱۱۳۷۰	۲/۲۰۳۴	در محوطه‌های میراث جهانی ایران، به کارآفرینی و اشتغال با توجه به ظرفیت محوطه‌ها نگاه ویژه‌ای شده است.
۰/۷۷۶۲۷	۴/۰۵۹۳	توجه به فرهنگ و میراث فرهنگی در سطوح جهانی؛ به ایجاد فرصت‌های کارآفرینی در تمامی گروه‌های آموزشی به‌ویژه باستان‌شناسی منجر می‌شود.

بر اساس داده‌های آماری جدول شماره (۲)؛ ۹۱/۵ درصد از باستان‌شناسان اعتقاد دارند اقتصاد فرهنگی

یک منبع مهم درآمدی برای تأمین مالی و بودجه کشورها به شمار می‌آید، تنها ۴/۲ درصد بی‌نظر بوده و ۴/۲

در صد مخالف و کاملاً مخالف هستند. همچنین ۹۳/۳ در صد متخصصان با ستان شناسی اعتقاد دارند که میراث فرهنگی و محوطه‌های باستانی یک ظرفیت بالقوه برای توسعه اقتصاد فرهنگی به شمار می‌آیند، ۴/۲ در صد بی‌نظر بوده و ۱/۵ درصد مخالف می‌باشند. ارزش‌های برجسته جهانی به عقیده ۸۵/۶ درصد از متخصصان منجر به اقتصادی کردن میراث فرهنگی شده و علاقه‌مندان را در سطح جهانی جذب می‌نماید. ۱۱/۹ در صد در این زمینه بی‌نظر بوده و تنها ۲/۵ در صد مخالف می‌باشند. اطلاق عنوان «برند جهانی» به محوطه‌های ثبت شده در فهرست میراث جهانی یونسکو را ۸۳/۱ درصد موافق و کاملاً موافق بوده، ۹/۳ درصد در این مورد بی‌نظر بوده و ۷/۶ درصد مخالف می‌باشند. نقش میراث جهانی تخت جمشید در اقتصاد میراث فرهنگی ایران را ۲۰/۳ درصد ضعیف ارزیابی کرده، ۱۳/۶ درصد بی‌نظر بوده و ۶۶/۱ درصد خوب ارزیابی کرده و موافق و کاملاً موافق هستند. در خصوص قابلیت و توان باستان شناسی کاربردی و توسعه محور در راستای توسعه کارآفرینی و اشتغال ساکنان محلی، ۸۱/۴ درصد موافق و کاملاً موافق بوده، ۱۵/۳ درصد بی‌نظر و تنها ۳/۴ درصد مخالف می‌باشند. درباره‌ی ترویج و توسعه کارآفرینی به وسیله سایت موزه‌ها در حوزه‌ی میراث فرهنگی ۸۶/۴ درصد موافق و کاملاً موافق بوده، ۱۰/۲ درصد بی‌نظر و ۳/۴ درصد مخالف هستند. اقتصادی کردن میراث فرهنگی و ارتباط مستقیم آن با اعتماد ملی ۵۹/۳ موافق و کاملاً موافق بوده، ۲۸/۸ بی‌نظر بوده و ۱۱/۸ مخالف و کاملاً مخالف می‌باشند. کارآفرینی و اشتغال در محوطه‌های میراث جهانی ایران را با توجه به ظرفیت محوطه‌ها در حال حاضر ۶۹/۵ درصد ضعیف و کاملاً ضعیف ارزیابی کرده، ۱۷/۸ درصد بی‌نظر بوده و تنها ۱۲/۷ خوب و کاملاً خوب می‌دانند. توجه به میراث فرهنگی در سطح جهانی و به طبع آن ایجاد فرصت‌های کارآفرینی در حوزه‌ی باستان شناسی، ۸۲/۲ درصد موافق و کاملاً موافق داشته، ۱۴/۴ درصد بی‌نظر بوده و تنها ۳/۳ مخالف و کاملاً مخالف بودند.

جدول ۳. آزمون T تک گروهی برای مقایسه میانگین‌ها

Sig سطح معناداری	T	سؤالات
/۰۰۰	۱۸/۸۰۴	در عصر جدید، اقتصاد فرهنگی یک منبع مهم درآمدی برای تأمین مالی و بودجه کشورها به شمار می‌آید.
/۰۰۰	۲۰/۷۲۸	میراث فرهنگی و محوطه‌های باستانی؛ یک پتانسیل بالقوه برای توسعه اقتصاد فرهنگی است.
/۰۰۰	۱۷/۳۰۳	ارزش‌های برجسته میراث جهانی؛ به اقتصادی کردن آن و گسیل علاقه‌مندان در سطوح جهانی منجر می‌شود.
/۰۰۰	۱۴/۰۳۱	محوطه‌های میراث فرهنگی و باستان‌شناختی در صورت ثبت در فهرست «میراث جهانی» به‌مثابه یک برند جهانی تلقی شده و عمل می‌کنند.
/۰۰۰	۶/۴۲۹	نقش میراث جهانی تخت جمشید در اقتصاد میراث فرهنگی ایران بسیار برجسته است.
/۰۰۰	۱۵/۴۱۹	باستان‌شناسی «توسعه محور» می‌تواند در توسعه کارآفرینی و اشتغال ساکنان محلی مؤثر عمل کند.
/۰۰۰	۱۶/۹۲۱	سایت-موزها؛ کارآفرینی در حوزه میراث باستان‌شناختی را ترویج و توسعه می‌دهند.
/۰۰۰	۷/۳۲۸	اعتماد ملی به میراث فرهنگی و باستان‌شناختی با «اقتصادی کردن میراث فرهنگی» گره‌خورده است.
/۰۰۰	-۷/۷۷۰	در محوطه‌های میراث جهانی ایران، به کارآفرینی و اشتغال با توجه به ظرفیت محوطه‌ها نگاه ویژه‌ای شده است.
/۰۰۰	۱۴/۸۱۵	توجه به فرهنگ و میراث فرهنگی در سطوح جهانی؛ به ایجاد فرصت‌های کارآفرینی در تمامی گروه‌های آموزشی به‌ویژه باستان‌شناسی منجر می‌شود.

۶. نتیجه‌گیری

امروزه که کشورها از تمامی ظرفیت‌ها برای توسعه اقتصادی استفاده می‌کنند. با وجود ظرفیت‌های عظیم میراث فرهنگی ایران در دوره‌های مختلف تاریخی، راهبرد استفاده اقتصادی از میراث فرهنگی در کشور وجود ندارد. در حالی که اقتصاد فرهنگی یک منبع مالی مهم برای تأمین مالی و بودجه کشورها به شمار می‌آید. ۹۱/۵ درصد از جامعه آماری مورد مطالعه به امر اعتقاد دارند. ۹۳/۳ درصد از متخصصان باستان‌شناسی، میراث فرهنگی و محوطه‌های باستان‌شناختی را ظرفیت عظیم و بالقوه اقتصاد فرهنگی می‌دانند. محوطه‌های ثبت شده در فهرست میراث جهانی یونسکو به دلیل اطلاق عنوان جهانی در کشورهای مقصد، پیشگام در حوزه اقتصادی کردن میراث فرهنگی تلقی می‌شوند، ۸۵/۶ درصد از پاسخ‌دهندگان این گزاره را تأیید کرده‌اند. اکثر قریب به اتفاق پاسخ‌دهندگان با توسعه کارآفرینی و اشتغال ساکنان محلی مبتنی بر میراث فرهنگی موافق و کاملاً موافق بوده‌اند. اقتصادی کردن میراث فرهنگی، ارتباط مستقیمی با اعتماد ملی به میراث فرهنگی یک کشور دارد. در این خصوص، پاسخ‌دهندگان حتی کارآفرینی و اشتغال در محوطه‌های میراث جهانی ایران را بسیار ضعیف ارزیابی کرده‌اند. فقدان آموزش دانش‌های مرتبط از جمله باستان‌شناسی کاربردی و عدم نگرش جامع به مقوله میراث فرهنگی و نبود موضوعیت استفاده و بهره‌برداری اقتصادی از میراث فرهنگی موجب شده است که مبانی نظری و گام‌های عملی اقتصادی کردن میراث فرهنگی در کشور تدوین و عملیاتی نشود. نقش و کارکرد محوطه‌های میراث فرهنگی به‌ویژه محوطه‌های ثبت شده در فهرست میراث جهانی یونسکو در اقتصاد میراث فرهنگی کشور نزدیک به هیچ است. توجه به کارآفرینی و اشتغال با توجه به ظرفیت‌های عظیم محوطه‌های میراث جهانی، ملی و منطقه‌ای در ایران صورت نگرفته است. میراث فرهنگی ایران به‌عنوان منبع مهم درآمدی برای تأمین مالی و بودجه کشور به شمار نمی‌آید. این پژوهش نشان می‌دهد که حوزه میراث فرهنگی کشور در تحقق ایدئال‌ها به‌ویژه در حوزه اقتصادی عقب‌مانده است. توجه به فرهنگ و میراث فرهنگی در همه سطوح، سازمان‌ها و نهادهای ذی‌ربط در جامعه بر اساس رویکردهای نوین جهانی و پایه‌گذاری دانش‌های بنیادی چون دانش «باستان‌شناسی کاربردی» برای ایجاد فرصت‌های کارآفرینی در حوزه باستان‌شناسی و میراث فرهنگی را بهبود خواهد بخشید. در پایان خاطر نشان می‌سازد، امروز کشورهایی که توانسته‌اند میراث فرهنگی را بهتر مدیریت کنند برآیندهای مطلوب‌تری در زمینه حفظ و توسعه پایدار و اقتصادی کردن میراث فرهنگی نسبت به کشورهایی دارند که فقط صاحب میراث فرهنگی غنی‌تری هستند و مدیریت مؤثری در این زمینه ندارند.

منابع

- تیموئی، دالن جی و نیاوپان، جیان پی (۱۳۹۰)، میراث فرهنگی و گردشگری در کشورهای در حال توسعه، ترجمه اکبر پورفرج و جعفر باپیری، تهران، مهکامه.
- حجت، مهدی (۱۳۸۰)، میراث فرهنگی در ایران؛ سیاست‌ها برای یک کشور اسلامی، تهران، سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری کشور.
- رحیمی، عبدالرحیم و فرزانه چاوشی (۱۳۹۳). توسعه اقتصاد فرهنگی از طریق کار آفرینی فرهنگی و هنری، فصلنامه پژوهش هنر، سال دوم شماره شش، صص ۵۵-۶۰.
- صفاران، الیاس (۱۳۸۱)؛ بهره‌وری از میراث‌های فرهنگی و باستان شناسی در کشورهای اروپایی، فصلنامه علمی- پژوهشی علوم انسانی دانشگاه الزهراء، سال دوازدهم، شماره ۴۳، پاییز ۱۳۸۱.
- صمدی، یونس (۱۳۸۳)، میراث فرهنگی در حقوق داخلی و بین المللی (جلد ۱)، تهران، سازمان میراث فرهنگی کشور.
- فیلدن، برنارد، یوکیلتو، یوکا (۱۳۸۸)، راهنمای مدیریت برای محوطه‌های میراث جهانی، ترجمه پیروز حناچی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- مرادی، محمد علی (۱۳۹۳)؛ از علوم اقتصادی تا اقتصاد فرهنگی، ماهنامه سوره، شماره آذر و دی ماه ۱۳۹۳، صص ۱۰۵-۱۰۹.
- منصور، جهانگیر (۱۳۹۰)؛ قانون برنامه پنج ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران، دوران، تهران.
- Ahmad, Yahaya (2006); **the Scope and Definitions of Heritage: From Tangible to Intangible**, *International Journal of Heritage Studies*, 12:3, 292-300.
- Benavides, O Hugo(2008); **Development and Archaeology** پ Encyclopedia of Archaeology, editor in chief De Borah M. Pearsall, Pages 1088-1093, Academic Press, New York.
- Blake Walter, Marni (2009); **Universal ideals, local challenges: Approaches to archaeological heritage management at World Heritage sites**, PHD Dissertation, department of Archaeology, University of Boston.
- Bowitz, Einar and Karin Ibenholt (2009); **Economic impacts of cultural heritage e Research and perspectives**, *Journal of Cultural Heritage* 10, pp: 1-8.
- Choi, Andy S. Brent W. Ritchie, Franco papandrea, Jeff Bennett) 2009(; **Economic valuation of Cultural Heritage Sites: A choice Modeling approach**, *Tourism management* 31, pp: 231-220, 2010.

- Donald L. Hardesty(2008); **Cultural Reassures Management** Encyclopedia of Archaeology, editor in chief De Borah M. Pearsall, Pages 1088-1093, Academic Press, New York.
- Green, Thomas J (2011); **“International Variety in Cultural Resource Management** A Companion to Cultural Resource Management, First Edition. Edited by Thomas F. King, Pages 420-436Published 2011 by Blackwell Publishing Ltd.
- Grodach, Carl (2012); **Cultural Economy Planning in Creative Cities: Discourse and Practice**, *International Journal of Urban and Regional Research*, pp: 1-19.
- Hafstein, Valdimar T(2012); **cultural heritage** A Companion to Folklore, First Edition. Edited by Regina F. Bendix and Galit Hasan-Rokem. Published 2012 by Blackwell Publishing Ltd.
- Han, Sangwoo (2001); **Cultural Heritage Management in South Korea**, PHD Dissertation, University of Minnesota.
- Harrison, Rodney (2011); **Intangible heritage embodied and Intangible heritage**, *International Journal of Heritage Studies*, 17:3, 280-282.
- Henson, F.G. (1989), **Historical development and attendant problems of cultural resource management in the Philippines**. In H. Cleere (ed.), *Archaeological Heritage Management in the Modern World*, pp. 109-117. London: Unwin Hyman.
- Hodder, Ian (1990); **Archaeology and the Post-Modern**, *Anthropology Today*, Vol. 6, No. 5, pp. 13-15.
- ICOMOS (1998); **Report on economic conservation an appraisal of the ories, principles and methods**, international economic committee.
- Josephine Doran, Caroline & Romie Frederick Littrell(2013); **Measuring Mainstream US Cultural Values**, *Journal of Business Ethics*, 117:261-280.
- Klimpke, Uta (2004); **world Heritage Site designation as factor of change and development: a case study of Quedlinburg**, Master Thesise in World Heritage Studies, Brandenburg University of Technology, Cottbus, Germany.

- Loulanski, Tolina(2006); **Revising the Concept for Cultural Heritage: The Argument for a Functional Approach**, *International Journal of Cultural Property*, 13:207-233. Printed in the USA.
- Mazzanti, Massimiliano(2003); **Valuing cultural heritage in a multi-attribute framework microeconomic perspectives and policy implications**, *Journal of Socio-Economics*, 32, 549-569.
- Miller, Joseph C & Patricia Pitaluga(2008); **Cultural Marketing and Archaeology: The Case of Brazil**, *Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing*, 8:4, 63-74.
- Miller, Joseph C and Patricia Pitaluga(2001); **Cultural Marketing and Archaeology: The Case of Brazil**, *Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing*, 8:4, 63-74, Published online: 21 Oct 2008.
- Özdemir, Nebi (2009); **the Relation between Cultural Economy and Cultural Industries with Cultural Heritage Management**, *MilkFolklor*, Yil 21, Sayi 84.
- Pfeilstetter, Richard (2015) **Heritage entrepreneurship. Agency-driven promotion of the Mediterranean diet in Spain**, *International Journal of Heritage Studies*, 21:3, 215-231.
- Rasamuel, D. (1989), **Problems in the conservation and restoration of ruined buildings in Madagascar**. In H. Cleere (ed.), *Archaeological Heritage Management in the Modern World*, pp. 128-41. London: Unwin Hyman.
- Ribeiro, E.F.N. (1990), **The existing and emerging framework for heritage conservation in India**. *Third World Planning Review*, 12(4): 338-43.
- Shepherd, Dean A. & Holger Patzelt (2011); **the New Field of Sustainable Entrepreneurship: Studying Entrepreneurial Action Linking “What Is to Be Sustained” With “What Is to Be Developed”**, *Entrepreneurship Theory and Practice*: 137-163.
- Snowball, Jeanette D & Sinead Courtney(2010); **Cultural heritage routes in South Africa: Effective tools for heritage conservation and local economic development?** *Development Southern Africa*, Vol. 27, No. 4.

- Stęgle,Navrud, & Ready, Richard C(2002); **Valuing Cultural Heritage : Applying Environmental Valuation Techniques to Historic Buildings, Monuments, and Artifacts**, Edward Elgar
- WHC. UNESCO (2012); **world heritage center**, <http://whc.unesco.org/en/>, (Accessed 20 September. 2015).
- WHC. UNESCO (2016); **Tentative world heritage lists**, [http://whc.unesco.org/en/Tentative list](http://whc.unesco.org/en/Tentative%20list), (Accessed 27 February. 2016).
- Wyrwich, Michael(2012); **Regional Entrepreneurial Heritage in a Socialist and a Post socialist Economy**, *ECONOMIC GEOGRAPHY*, 88(4):423-445.
- Zhang, D. (1992), **Protecting China's rich heritage of cultural relics**. *China Today*, 41 (6): 14-17.

Strategy for Economic Development based on Cultural Heritage

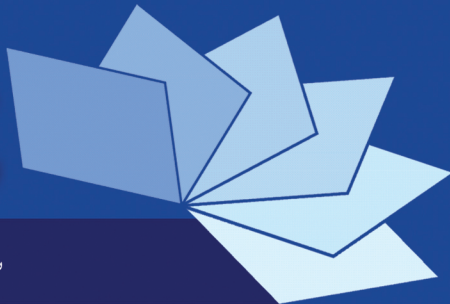
Behrouz Afkhami

Received: 27 November 2015 **Accepted:** 25 July 2016

Recent years have seen significant changes in global thinking about cultural heritage. As a result, cultural heritage and archaeological heritage resources have been recognized as significant economic resources. In Iran it seems there is no specific strategy to harvest the economic benefits inherent in cultural heritage. This is while Iran enjoys unmatched richness when it comes to cultural heritage. The present paper serves as a critique and analysis of why the economic potentials of cultural heritage are not utilized in Iran. The target societies include all professors, doctoral students and graduate archaeologists at University of Tehran and Tarbiat Modarres University together with experts working at the Central Organization of Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism of Iran in 2014. Using available sampling methods, 150 people were selected and questionnaires were sent to them in person and via e-mail. Finally, 120 questionnaires were returned and 118 of them were acceptable and analyzed using SPSS software. The present paper reviews the theoretical foundations of the economy and cultural heritage, the need for the development of entrepreneurship in the field of cultural heritage and an analysis of the opinions of Iranian archeology experts. The research method is the survey and a questionnaire was used to collect data. The findings illustrated that Iranian archaeological experts agree with "the economic approach to cultural heritage" stating it is an avenue for economic development and the thriving of entrepreneurship in Iran. The obtained statistical data can be generalized to the target population of postgraduates in archeology with a confidence level of 99 percent. Certainly, the economic utilization of cultural heritage is in line with Resistance Economy principles. Moreover, it stands for the approach to utilize all the diverse potentials and possibilities to bring economic development to the country.

Keywords: *Heritage management, Development, Cultural economy, Entrepreneurship, Archaeological Experts*

JEL Classification: I1; I18; C53.

سیاست های راهبردی وکلان

کمیسیون نظارت دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام

تدوین مدلی برای ارزیابی و رتبه بندی دانشگاه های کشور با استفاده از شاخص ترکیبی و بر اساس عملکرد بودجه ای آنها مرضیه شفیعی، میثم امینی، محمد ابویی اردکان	۱	A Model for Evaluation and Ranking Iranian Universities By Composite Index and based on Budget Operation Marzieh Shafiei, Meisam Amini, Mmohammad Abooyee Ardakan	1
راهبرد توسعه اقتصادی مبتنی بر میراث فرهنگی بهروز افخمی	۲۷	Strategy for Economic Development based on Cultural Heritage Behrouz Afkhami	27
بررسی اندازه ی دولت و رابطه آن با رشد اقتصادی مطالعه ی موردی کشورهای منطقه چشم انداز (۲۰۱۳-۲۰۰۳) یوسف محنت فر، سیده ندا رحیمی	۴۹	The Evaluation of Government Size and its Relation to the Growth of Economy A Case Study of Iran's 2020 Vision Competitors (2003-2013) Uosef Mehnatfar, Seyyedeh Neda Rahimi	49
اثرات بازدارنده فساد مالی بر جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی در حوزه کشورهای عضو کنفرانس اسلامی وحید شقاقی شهری، شیرین واحد رسولی، مریم طیاری	۶۷	The Preventive Role of Corruption in Attracting Foreign Direct Investment Case Study: Organization of the Islamic Conference (OIC) Vahid Shafaqi Shahri, Shirin Vahed Rasouli, Maryam Tayari	67
تأثیر هدفمندی یارانه ها بر شدت انرژی در صنعت ایران کامران محمودپور، میلاد سلیمانی، یاسر سیستانی بدوئی	۹۱	The Impact of Targeted Subsidies on Energy Intensity in Iran Industries Kamran Mahmoudpour, Milad Soleimani, Yaser Sistani	91
اثر درآمدهای نفتی بر ارزش افزوده زیر بخش های صنعت در ایران با مدل فضا-حالت یونس نادمی، هدی زبیری	۱۲۵	The Effect of Oil Revenue on the Value Added of Subsectors of Iran's Manufactory Using State-Space Model Younes Nademi, Hoda Zobeiri	125
اثر فساد اقتصادی بر نابرابری توزیع درآمد مهدی ادیب پور، آزاده محمدی ویایی	۱۵۳	The Effects of Corruption on Economic Inequality of Income Distribution Mehdi Adib Pour, Azadeh Mohammadi Viace	153
بررسی جایگاه سیاست های کلی نظام در دادرسی اداری امید شیرزاد	۱۶۹	Checking the Position of General Policies in Administrative Adjudication Omid Shirzad	169